

H. D. BAUBEKOVA, SH. A. KIRABAIEVA, M. T. SHAKIENOVA, IE. B. NURLANOV
Astana, Kazakhstan

INNOVATIVE FORMS OF STUDENTS' TOLERANCE DEVELOPMENT

The necessity of solving the problem of students' tolerance upbringing in the Republic of Kazakhstan is substantiated. The tolerance formation potential and innovative forms of students' tolerance development in educational and extracurricular work are revealed.

Key words: tolerance, innovative forms of education, extracurricular types of work.

Г. Д. БАУБЕКОВА, Ш. А. КІРАБАЄВА, М. Т. ШАКЕНОВА, Є. Б. НУРЛАНОВ
м. Астана, Казахстан

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті обґрунтовано необхідність вирішення проблеми розвитку толерантності студентів ВНЗ у Республіці Казахстан. Розкрито потенціал формування толерантності та інноваційні форми розвитку толерантності студентів у навчальній та позааудиторній роботі.

Ключові слова: толерантність, інноваційні форми навчання, позааудиторні види роботи.

Стаття надійшла до редколегії 31.07.2014

УДК 291.16

І. Д. БЕХ
м. Київ

ПРИНЦИП МІЖОСОБИСТІСНОЇ СПІЛЬНОМІРНОСТІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ТОЛЕРАНТНОСТІ

У статті розкрито науковий погляд і світоглядно-теоретичні настанови Василя Сухомлинського на проблему толерантності як основу партнерства у суб'єкт-суб'єктній взаємодії між людьми.

Глибинним об'єднуючим початком у будь-яких формах толерантної взаємодії виступає, за Сухомлинським, спільність переживань і узгодження як загальний між людський зв'язок. Цей принцип кваліфікується автором статті як принцип міжособистісної спільномірності.

Ключові слова: толерантність, толерантні відносини, людяність, взаємодія, взаємопроникнення, взаєморозуміння, людина як цінність, партнерство.

Постановка проблеми. Сфера наукових інтересів В. Сухомлинського, як відомо, була надзвичайно широкою. Вона початково не виявилася такою як певна пошукова стратегія, а змістовно збагачувалася мірою запитів у його виховній практиці. Остання й задавала як подальші орієнтири, так і критерії, які дозволяли великому педагогу не схибити на своєму творчому шляху, а ставити нові цілі й давати на них реальні відповіді. Звичайно, що вони далеко не були остаточною істиною, але й не враховувати їх у наших сучасних освітніх умовах було б не розумно. Така доля кожного непересічного вченого, а тим більше, я сказав би, великого мудреця, яким був В. Сухомлинський.

Він виявився основоположником романтичної педагогіки виховання як науки про вищі духовні переживання та цінності, без

яких педагог не мислив різнобічно розвиненої особистості, хоч й припускав певний відліт від особистісної дійсності. Звичайно, що така не просто наукова, а світоглядна позиція, далеко не завжди позитивно сприймалася тогочасним науковим співтовариством, яке сповідувало жорстко партійно визначені ідеологічні кліше, і в цих рамках пропонувало масу виховних повчань.

У центрі духовного світосприйняття В. Сухомлинського була категорія – людина як найвища цінність. Вона повторюється рефреном у багатьох його працях. Більш того, він додавав, що людина найвища цінність серед усіх інших цінностей світу. Це не давало йому будь-якого морального відступу від цієї благородної ідеї, і в цьому полягав дійсний пафос його гуманізму, який тяжів у своєму внутрішньому сенсі до християнського,

хоча у текстах він пов'язувався з комуністичними цінностями та відповідним вихованням.

Наголосимо, що покладання людини як вищої цінності безпосередньо корелює з любовним утвердженням людини, з безумовною вищою любов'ю до неї, навіть, якщо вона через деякі причини й не відповідає цьому власне людському почуттю. Тут В. Сухомлинський перегукується з М. Бахтіним, який наголошував, що «тільки без корислива любов за принципом» «не по-доброму милий, а по-милому добрий», тільки любовно зацікавлена увага може розвинути достатньо напружену силу, щоб людина створювала й утверджувала високо значуще буття [1, 130].

З позиції такої світоглядно-теоретичної настанови, доцільно аналізувати творчість В. Сухомлинського та його науковий погляд на проблему толерантності як засадничу в духовно обрмлених суб'єкт-суб'єктних відносинах. Стає зрозумілим, що широко розповсюджене тлумачення толерантності як терпіння іншого (чи інших), не вкладається у його понятійний апарат.

Мета статті. Своє завдання ми вбачаємо у тому, щоб на основі заявленої світоглядної настанови В. Сухомлинського на людину експлікувати першопричину як пояснювальний принцип для всієї різноманітної феноменології, пов'язаної з проблемою толерантності як партнерства.

Виклад основного матеріалу. Принцип, який кваліфікується нами принципом міжособистісної спільномірності, фіксує особливу рівність між людьми, на яких поширюється провідна цінність, рівність у вищих переживаннях. Це і є єдина спільна міжособистісна міра незалежно від статусних, вікових, культурних, етнічних, національних відмінностей людини. Радість і сум, повагу й образ, успіх і невдачу усі люди переживають однаково. То ж спільність переживань є глибинним об'єднуючим початком у будь-яких формах толерантної взаємодії. Наголосимо, що наведені переживання не є абстрактними, а такими, що пов'язані з діяльнісним буттям людей і його відображенням у загальнолюдській культурі як єдиному показнику їхнього історичного (а отже й індивідуального) розвитку.

До речі, відгомін уведеного нами принципу ми знаходимо й у В. Сухомлинського. Так він стверджує, що «мірою відповідальності й зобов'язаності батька визначається міра синівського підкорення» [2, 230]. Тут ідеться про те, що духовною мірою для дитини виступають її батьки – це одне із золотих правил виховання, про яке не слід нам забувати, пропонуючи педагогам відповідні методичні поради.

Ідея спільної міри (звичайно, позапропонованого нами словесного оформлення), на нашу думку, втілює філософське бачення про вище призначення людини, про її гармонію з оточуючим матеріальним світом і основне – гармонію загальнородову. Саме з такого ідейного джерела зародилося положення про свободу, рівність і братерство між людьми які, на жаль, і нині залишаються лише мрією, однак альтернативи цим цінностям немає. І це досить зримо показує наш час. Наголосимо: там, де відсутня міжлюдська спільна міра у міжкультурних надбаннях, цілях і смислах розмаїтого життя людей, там на перший план загальнородових взаємин виступає агресія, ненависть, групова зверхність – ці дійсні антиподи толерантності. То ж без людської спільномірності толерантність втрачає будь-який сенс.

Зауважимо, що феномен спільномірності створює лише умови, що задають якісну характеристику відносинам толерантності: вони повинні супроводжуватися певною ціннісно-сисловою структурою особистості, а не тими чи іншими утилітарними спонуканнями. Суб'єкт може розмірковувати так: «Якщо мені вигідно, я буду демонструвати толерантне ставлення». Зрозуміло, що такий тип толерантності формально-прагматичний і не виступає проявом моральної зрілості особистості.

Щоб відносини толерантності поведінково розгорталися між їхніми суб'єктами, все ж повинна бути певна відмінність у поглядах, думках, позиціях на конкретний предмет розгляду. У протилежному випадку таким відносинам немає місця у міжособистісній чи міжгруповій взаємодії. Таким чином доцільно говорити про толерантність як духовно-моральну властивість індивіда, яка у своєму діяльнісно-поведінковому розгортанні транс-

формується в уміння глибоко усвідомлювати себе й оточуючих, налагоджувати комунікацію, вільно взаємодіяти, виявляти милосердя й віру в людину.

Природно, що термін «терпимість» В. Сухомлинський використовував у досить вузькому значенні лише як морально-вольову якість особистості, що втілюється у її діяльності. Читаємо: «Тільки терпляча, копітка виховна робота педагога може якоюсь мірою вирівняти розумовий розвиток дитини» [2, 178]. Тут ідеться про розумово неповноцінних школярів.

В. Сухомлинський, глибоко сповідуючи і практично реалізуючи положення про любовне утвердження людини, віднайшов і адекватне морально-психологічне відношення, яке має стосуватися як міжособистісної діади, так і будь-яких групових утворень. Ним виступило узгодження як загальний міжлюдський зв'язок, який задає змістову лінію феномену толерантності незалежно від розмаїття їх форм. Ідеться про узгодження, що знімає суб'єкт-суб'єктне непорозуміння незалежно від масштабу людських спільнот.

В. Сухомлинський розумів, що відношення узгодженості має повсякчас і повсюдно знімати байдужість до людини, оскільки там де байдужість, узгодженості не відбудеться. «Кожна людська душа – це неповторний світ. Якщо ти не відчуваєш цього світу, значить, у тебе перші ознаки цієї хвороби – лінощі в душі. Подолай у собі цю хворобу. Вдивляйся в усе, що відбувається навколо тебе. Учись бачити і відчувати людину. Пам'ятай, що найголовніше в навколишньому для тебе світі – людина. Людина зі своєю складністю і багатогранністю, зі своїми радощами і горем» [2, 194].

Однак, за В. Сухомлинським, небайдужість особистості до світу – це лише одна сторона узгодженості, яка торує шлях до толерантності. Друга полягає в тому, щоб здійснити подальшу духовну дію, тобто щоб ваємини особистості зі світом, з явищами і фактами, з людьми пробуджували у неї не тільки добрі почуття, а й тривожні, неспокійні роздуми про спосіб і цінності життя і конкретної людини та цілого народу.

Є всі підстави констатувати, що у педагогічному доробку В. Сухомлинського в неявно-

му виді міститься цілісна програма формування у підростаючій особистості духовно насиченої толерантності як відповідної інтегрованої якості, що однозначно розгортається в адекватних їй відносини. Ця духовна насиченість має розгортатися за такими напрямками.

По-перше, вихователь має працювати над розвитком у вихованця людської гідності, щоб він виявляв бажання звертатися до іншої людини з повагою. В. Сухомлинський зауважує, що необхідні такі взаємини, коли людина благає людину. Тож вихованець має чути людське благання і відповіді на нього. Невихованість у цій тонкій сфері духовного життя призводить до черствості й безсердечності. Бути безсердечним – значить, по суті, втратити здатність відчувати поруч себе людину. Щоб уберегти себе від безсердечності, треба опанувати співучасть, співчуття, жалість і разом із тим високу принциповість і вимогливість, нетерпимість до зла, уміння відрізнити невинні людські слабкості від вад, що калічать душу.

По-друге, важливою особистісною рисою має бути довіра людини до людини. Лише на цій основі можливі суспільно значущі відносини, на яких повинні організуватися праця, дозвілля, спілкування.

По-третє, доброта і чуйність до людей має бути пріоритетними у виховних цілях педагога. Не можна бути добрим і чуйним взагалі; ці якості становлять моральне багатство, якщо вони ідейно загострені – виражають непримиренність до зла, пороків, несправедливості в усіх і всіляких їх проявах. Здійснення принципу: людина людині друг, товариш і брат – вимагає того, щоб кожний із дитинства був чуйним і уважним до духовного світу іншої людини, щоб джерелом особистого щастя була моральна чистота.

По-четверте, формування передових переконань, почуття колективізму – важливий наслідок успішного виховного впливу колективу на особистість. Почуття духовної єдності, духовної спорідненості особистості з колективом є активною моральною силою, що спонукає людину до подолання труднощів в ім'я величної ідеї.

По-п'яте, ключовим завданням для вихователя має виступати виховання у підростаючої особистості справжньої людяності. Вона втілюється у високоморальні, гуманні вчинки, і в цьому має вбачатися сенс її життя.

Таким чином, доброзичливість і милосердя індивіда стають основними показниками толерантності.

Висновки. Заслугою В. Сухомлинського у сфері, яку ми нині кваліфікуємо як толерантні відносини, полягає в тому, що він вивільнив їх із формально-технологічної площини (з відповідною утилітарною мотивацією) і підняв до вищих, духовних смислів, власне, одухотворив їх. Це означає, що толерантні взаємини – це взаємопроникнення особисто-

сті в особистість в єдності глибокого взаєморозуміння і такої ж міри почуттєвого вживання в дещо відмінні внутрішні світи з метою набуття ціннісно-сислової гармонії у тих чи інших сферах їхнього буття.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. К философии поступка / М. М. Бахтин // Философия и социология науки и техники. — М.: Наука, 1985. — С. 80—160
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. — К.: Рад. школа, 1978. — 263 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. — К.: Рад. школа, 1976. — Т. 2. — 263 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. — К.: Рад. школа, 1977. — Т. 3. — 670 с.

І. Д. БЕХ

Київ

PRINCIPLE OF INTERPERSONAL COMMENSURABILITY OF V. SUKHOMLYNSKYI IN SOLVING TOLERANCE PROBLEMS

The article describes a scientific opinion and ideological and theoretical view of Vasyl Sukhomlynskyi on the tolerance problem as a basis for partnership in subject-subject interaction between people.

The similarity of experiences and coordination as a general interpersonal communication, according to V. O. Sukhomlynskyi, serves as a deep unifying principle in all forms of tolerant interaction. The author of the article qualifies this principle as a principle of interpersonal commensurability.

Key words: tolerance, tolerant relations, humaneness, interaction, interpenetration, mutual understanding, a person as a value, partnership.

И. Д. БЕХ

г. Киев

ПРИНЦИП МЕЖЛИЧНОСТНОЙ ОБЩЕМЕРНОСТИ В. СУХОМЛИНСКОГО В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМ ТОЛЕРАНТНОСТИ

В статье раскрыты научный взгляд и мировоззренческо-теоретические установки Василия Сухомлинского на проблему толерантности как основы партнерства в субъект-субъектном взаимодействии. Глубинным соединяющим началом в различных формах толерантного взаимодействия, по Сухомлинскому, выступает общность переживаний и согласованность.

Это морально-психологическое положение выдающегося педагога квалифицируется автором статьи как принцип межличностной общности. Именно идея общей меры позволяет формировать толерантные отношения как взаимопроникновение личности в личность в единстве глубокого взаимопонимания между ними в различных сферах их бытия.

Ключевые слова: толерантность, толерантные отношения, человечность, взаимодействие, взаимопроникновение, взаимопонимание, партнерство, человек как ценность.

Стаття надійшла до редколегії 02.09.2014